

УДК 37.017:101

ТЕЗАУРУСНА МЕТОДОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

О.А.Шаповалова*магістрантка факультету соціології і права
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут”*

У статті проаналізовано перспективи впровадження тезаурусної методології соціального проектування в навчально-виховну роботу ВНЗ як ефективного інструменту самореалізації студентської молоді.

Ключові слова. тезаурус, соціальне проектування, студентська молодь, вища освіта, самореалізація.

Трансформації українського суспільства на початку ХХІ століття призвели до значних змін соціокультурної сфери та зумовили необхідність пошуку конструктивних напрямів розвитку країни. Динамізм соціальних змін, відкритість і невизначеність майбутнього створюють умови для розгортання інноваційних процесів, розвитку проектною культури, що орієнтована на прогнозування й конструювання евристичного, на цілеспрямовану реорганізацію соціальних практик. У цьому процесі сфера освіти відіграє надзвичайно важливу роль соціального адаптера, оскільки вона визначає систему норм та цінностей на якій базується суспільство, характер та спосіб здобуття нових знань. Суспільство знань відводить освіті особливу роль формотворчого чинника простору інноватики. Шляхи формування його – це творчі, креативні здібності, які треба розвивати у молоді. У цьому плані інноваційні технології проектування є інструментом розкриття тезаурусів молодого покоління, шляхом формування інноваційного простору освіти, на прямому організації суспільства сталою розвитку. Проектне мислення, на протидію науково-дослідницькому підходу, завжди є практично-орієнтованим, спрямованим не тільки на розширення теоретичного об'єкту, але й на вибудовування нових соціальних конструкцій, що сприяє самореалізації особистості в суспільстві.

Визначене коло проблем є об'єктом наукових розвідок міждисциплінарного рівня, йому присвячені праці представників різних сфер гуманітаристики: філософії, педагогіки, культурології, психології (В.П.Андрущенко, Б.С.Гершунський, С.Н.Дорогань, М.І.Романенко, О.І.Фурман, О.І.Генісаретський).

Актуальними запитамі сьогодення до навчально-виховного процесу в сучасному вищому навчальному закладі є його особистісна зорієнтованість, спрямована на те, щоб кожен студент став повноцінним, самодостатнім,

творчим суб'єктом діяльності, пізнання, спілкування, головне завдання вищої освіти – сформулювати творчу самодостатню особистість. Дуже гостро сьогодні постала «проблема модернізації змісту освіти, приведення його у відповідність до найновіших досягнень сучасної науки, культури і соціальної практики. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, до пріоритетів освіти сьогодення відносить вміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, готують молодь до нових ролей в цьому суспільстві. Важливим сьогодні є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати та управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись впродовж життя»[1,8]. Реорганізація вищої освіти висунуло перед керівниками університетів завдання пошуку найбільш ефективних методів організації виховної роботи в поєднанні з самостійною роботою студентів поза аудиторією. Організація навчально-виховної роботи зі студентами повинна відповідати швидкому росту гностичних, проектувальних, конструктивних та практичних вмінь, якими повинен володіти майбутній спеціаліст у практичній діяльності. Саме тому впровадження тезаурусної методології соціального проектування у навчально-виховну роботу, є запорукою стратегічного вирішення соціальних запитів сучасності щодо розвитку та актуалізації творчого потенціалу студентської молоді.

Метою даної статті є дослідження потенціалу застосування тезаурусної методології соціального проектування у вищих навчальних закладах, впровадження інноваційних технологій особистісно-орієнтованого навчання як ефективних інструментів самоактуалізації (розкриття творчого потенціалу) студентської молоді.

Здійснення поставленої мети передбачає вирішення низки завдань: з'ясувати стан проблеми становлення вищої освіти на тлі глобальних соціокультурних трансформацій; визначити сутність тезаурусу як поняття соціальної філософії; розкрити зміст тезаурусної методології соціального проектування через усвідомлення її сутнісного призначення і застосування; показати суттєвий зв'язок між становленням гармонійної особистості студента та застосуванням тезаурусної методології соціального проектування у навчально-виховній роботі сучасного вищого навчального закладу.

Важливо вказати, що в останні десятиліття аспекти теорії та практики інновацій у вищій освіті повсякчасно стають об'єктом наукового вивчення різними галузями наукового знання. Серед авторів, які присвятили свої дослідження проблематиці інноваційного менеджменту варто виділити таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як М.В.Кларин, Д.Г.Левітес, О.І.Андрєєва, В.І.Загвязинський, О.Е.Лебедев, М.А.Девяткіна, Т.А.Мірошникова, Ю.І.Лапін, Р.Н.Федосова, Ф.Янсен. Інноваційні процеси в політичній, економічній, соціальній та духовній сферах суспільства пов'язані з новим визначенням ролі людини та її значення в усіх проявах суспільного життя. Сьогодні виникла гостра необхідність виховання активної, творчої людини, яка здатна до самовизначення та самоактуалізації (найважливіших якостей особистості у сучасних умовах соціуму, що динамічно розвивається). Останнє десятиріччя в освітньому просторі преферентну позицію займає гуманістична парадигма, яка визначає активну взаємодію викладача та студента в режимі діалогу та співтворчості.

Гуманістична концепція освіти, яка активно розвивається психологією (А.Маслоу, Д.Олпорт, К.Роджерс) визначає, що навчання повинно базуватися перш за все на загальнолюдських цінностях, які б сприяли становленню особистості, яка самореалізується. Вища освіта повинна орієнтуватися на розвиток студента як індивідуальності, активного суб'єкта діяльності, що може бути здійснено виключно на основі стратегії спільної діяльності викладача та студента. Діалогізація процесу професійного навчання у вищій школі потребує застосування інноваційних технологій навчання серед яких найбільш запотребованими та ефективними є активні методи навчання, що сприяють переходу студентів з пасивної позиції слухача в активну роль учасника педагогічного процесу.

У зв'язку з цим актуальною теоретичною задачею сьогодення стає вивчення передумов самореалізації студентської молоді як соціального процесу та визначення значимості для

особистості, а також виявлення сутності, шляхів та особливостей самореалізації особистості, становлення об'єктивних та суб'єктивних чинників, які сприяють вільному розвитку та реалізації творчого потенціалу особистості. Поняття самоактуалізація походить від лат. *actualis* – дійсний справжній можна визначити як прагнення та потреба особистості до виявлення та реалізації особистісних можливостей, це стійке прагнення до реалізації особистісних здібностей, талантів та можливостей.

Питання ключового значення особистості в навчанні, визначення якостей особистості як преферентних орієнтирів при розробці тієї чи іншої соціально-педагогічної технології в своїх наукових працях розглядають такі дослідники Б.С.Гершунський, А.Г.Ковальова, Д.Б.Ельконін.

Розвиток креативу студентів є одним з пріоритетних завдань сучасного вищого навчального закладу, але на сьогодні в системі вищої освіти переважає лінійна комунікативна модель, в якій трансляція знань займає основне місце в процесі навчання. Виховання креативної особистості, яка була б готова до творчої взаємодії з іншими людьми, швидше є другорядним завданням навчання в університеті. Втім соціально-економічні трансформації вимагають принципово нової системи знань та способів діяльності, які могли б забезпечити креативну участь суб'єктів в професійному та суспільному житті. «Неадекватність традиційної системи вищої освіти запитає на проектну орієнтованість мислення та практичну компетентність призвела до створення неklasичних практико-орієнтованих форм реалізації вищої освіти» [2, 6], тільки творчо-орієнтовані технології навчання створюють умови для виховання непересічної людини, яка здатна ефективно взаємодіяти з іншими людьми, давати адекватну оцінку своїм реальним та потенційним можливостям, планувати та проектувати свою діяльність.

Сьогодні ми стали свідками глобальної соціально-економічної кризи, яка викликали значну трансформацію соціальної ситуації. Наслідки змін яскраво відображаються у переорієнтації життєвої позиції особистості, що особливо помітно спостерігається у прошарку молоді, студентства. Сучасна молодь прагне виробити у собі та прийняти такі нові цінності, життєві орієнтири, які б дозволили знайти своє місце у різноманітних соціальних системах, реалізувати свої потреби та самоактуалізуватися. Саме тому першочерговим завданням вищого навчального закладу XXI сторіччя стало формування особистості, яка буде здатна до саморозвитку в процесі навчання. Випускник університету, молодий фахівець повинен оволодіти навичками постійного самовдоскона-

лення, адаптації власних здібностей в умовах динамічного розвитку культури. Як зауважує О.М.Румянцева «зміст освіти полягає розвитку суб'єктності особистості студента, яка може бути реалізована у прагнення до самоактуалізації, свободи, творчості, відповідальності в прийнятті рішення, сходження до соціокультурних зразків» [5,165].

Сучасне суспільство висуває попит на людину інноваційного, креативного типу мислення та поведінки, на формування проектно-культури особистості як здатності приймати та продукувати інноваційні культурні форми, спроможності залишатися в гармонії з собою в світі, що динамічно змінюється. Тому головним чинником такої інноваційної поведінки стає постійний процес самовизначення та самоактуалізації.

В умовах інноваційного розвитку суспільства поняття «інновація», «креативність» хоча і вживаються досить часто у філософському дискурсі сучасної гуманітаристики, та все ж не знайшли свого остаточного визначення, яке відобразило глибоку сутність феномену творчості. Зміни, які провокуються інноваціями у всіх сферах діяльності людини потребують теоретичного осмислення інноваційних механізмів та їх взаємозв'язку з процесом самореалізації особистості. Сутність самореалізації людини полягає у підвищенні здатності до самовдосконалення, організації свого внутрішнього світу, розвитку та реалізації творчого потенціалу. Розвиток проектного типу мислення як ефективного компонента інноваційної складової особистості є необхідною умовою її самовизначення, самореалізації. Спеціаліст нового типу, повинен вміти спрямувати свою практичну діяльність креативним чином, тобто створити інноваційні моделі соціальних, економічних, технологічних, освітніх систем власноручно (авторські проекти, соціальні моделі, креативні технології, тезаурусні методики).

Дослідження технології соціального проектування спирається на сформульовану ще в XIX столітті модель освоєння людиною діяльного простору: потреба, діяльність по її задоволенню, нові здатності, нові потреби. Застосування проектних технологій сприяє ефективній соціалізації, актуалізації тезаурусів студентської молоді. У наукових працях Л.С.Виготського, А.Н.Леонтьєва, Л.І.Божович, Д.Б.Ельконіна та інших учених розглядалося питання про провідний тип діяльності і його технологічної забезпеченості. Значний внесок у розробку методології проектно-діяльності належить дослідникам В.А.Лукову, О.І.Генісаретському, Т.М.Дзідзе, Е.А.Орловій, П.Г.Щедровицькому. Але методологія проектно-діяльності в контексті вирішення завдань реоргані-

зації сучасної вищої освіти лишається мало дослідженою галуззю.

Термін "тезаурус", приходить із лінгвістики - це ідеографічний словник, де представлені змістовні відносини між всіма лексичними одиницями мови. У тезаурусі на відміну від звичайного тлумачного або енциклопедичного словника слова розташовані не за алфавітом, не у формальному порядку, а в порядку їхньої змістовної близькості, асоціативного й концептуального зв'язку, відношення до одного семантичного гнізда. Поняття тезауруса в соціології, культурології, філології, антропології стало застосовуватися нещодавно зі значенням, яке не збігається з тими, що закріпилися в лінгвістиці та інформатиці, у науках про культуру й суспільство воно позначає ментальні структури, що надають зміст повсякденним діям людей і їхніх співтовариств, але крім цього ще позначає різні відхилення, що визначають вплив на весь комплекс соціальних структур, соціальних і культурних інститутів і соціокультурних процесів. Луков В.А. визначає тезаурус як «повний систематизований склад інформації (знань) та установок у тій чи іншій області життєдіяльності, який дозволяє в ній орієнтуватися»[3, 27]. Як підкреслює в своїх дослідженнях В.А.Луков, тезаурус як упорядковане знання є достатнім для індивіда (групи) для орієнтації в суспільстві, він має своєрідну властивість структури інформації: її ієрархія будується не від загального до часткового, а від "свого" до "чужого".

«Свій-чужий» або «своє-чуже» – найбільш визначене ціннісне відношення, що виконує функцію соціальної орієнтації. Наслідками тезаурусного способу життєвої орієнтації є по-перше, неспівпадіння суб'єктивних світів, по-друге, переважно ціннісна регуляція поведінки, по-третє, активність поведінки соціального суб'єкта в соціокультурному середовищі. Врахування цих обставин в теорії та практиці соціального проектування дозволяють усвідомити особливе значення творця проекту (ініціатора, автора, розробника) як реалізатора власного інтересу, який відповідає його тезаурусу. Тезаурусний (суб'єктно-орієнтований) підхід для соціального проектування базується на визнанні тезаурусу творця проекту основним джерелом проектно-ідеї. Суб'єктна орієнтація проекту, його зв'язок з тезаурусом ініціатора – не єдина характеристика творчої свободи, яка реалізується в проекті: у виборі або відхиленні даного проекту проявляється творча свобода інших.

Оскільки в молодому віці тезауруси піддаються динамічним змінам, то динамічно можуть змінюватися й стилі життя, це одночасно означає й специфічну для молодого віку зміну соціальної й культурної ідентичності, а також

активне застосування молоддю соціального конструювання реальності. Якщо мати на увазі, що самореалізація студента становить основну мету державної молодіжної політики в сучасній Україні, то дуже важливим є розуміння в такому випадку завдання підтримки самореалізації особистості, формування у студентської молоді соціальної активності та мотивування до наукової, спортивної та творчої самореалізації. Особливості, що вирізняють студентську молодь полягають в тому, що в силу перехідності, незавершеності соціального становлення в активі перебуває одночасно декілька тезаурусних генералізацій - частково сплучених, вимушено або вільно змінюваних, автономних у межах особистості.

Тезаурусною генералізацією називається «частина тезаурусу, що активізована суб'єктом в актуальній життєвій ситуації. Це не той або інший фрагмент тезаурусу, а цілісність, "тезаурус на даний випадок", у якому можуть з'єднатися концепти й тезаурусні конструкції, освоєні в різний час і в різних обставинах, у рамках неактуалізованого тезаурусу вони можуть перебувати в різних місцях тезаурусної ієрархії або тезаурусних мереж, тут же вони виявляються на передовій позиції разом і утворюють тимчасовий союз» [4, 10]. Саме тому важливим є проведення таких програмних заходів, які б сприяли генералізації тезаурусів шляхом формування у студентської молоді соціально-активної позиції та громадської свідомості; надання можливості для реалізації спортивних, інтелектуальних та творчих здібностей студентів; формування свідомого вибору здорового способу життя студентства та високого рівня культури дозволяла молоді; сприяння реалізації лідерських якостей; налагодження комунікативних навичок у студентському середовищі та вміння працювати у команді для досягнення максимальних результатів.

Тезаурусні конструкції формуються в рамках соціальних і культурних практик, що становить важливий аспект соціалізації індивіда, особливо у віці юності, коли тезауруси ще не визначилися остаточно, але вже в меншій мірі залежать від виховного впливу інших, тобто коли вже можна говорити про вільний вибір лінії поведінки. Мається на увазі про формування у особистості тих життєвих установок, які сформувалися у студентському віці і у подальшому будуть супроводжувати людину протягом усього життя.

Впровадження інноваційних технологій соціального проектування в освітній процес може відбуватися відбувається різними шляхами. Один з них - освоєння цих технологій студентами. Існують різні напрямки впровадження технологій проектного менеджменту в

освітній процес: інформаційний, комунікативний, креативний, особистісний. У сучасному суспільстві досить запотребована технологічна забезпеченість як важлива умова продуктивної самореалізації студентів в освітньому процесі. Технологічну забезпеченість розглядається як інтегрований процес моделювання, розробки, апробації, впровадження, систематизації й діагностики ефективності використання технологій проектування.

У Національному технічному університеті України «КПІ» протягом 2007-2009 навчальних років було проведено ряд соціально-профілактичних заходів з використанням технологій соціального проектування. При освоєнні студентами технологій проектування особлива увага звертається на об'єкту спрямованість технологій, предметну розмаїтість проектів, рольову диференціацію, інтеграцію та суб'єкту специфіку. Результати проведеного досліджень виявляють, що у вищих навчальних закладах є необхідним застосування тезаурусно-проектних технологій суб'єктної самореалізації. З метою забезпечення освітніх установ технологіями суб'єктної самореалізації необхідно широко впроваджувати у навчально-виховний процес технології соціального проектування. Спеціальні заняття, заходи, конкурси зі студентами дають можливість навчати їх самостійній розробці технологій суб'єктної самореалізації. Так з'являються розроблювальні індивідуальні маршрути генералізації тезаурусів.

Навчання, організоване як цілеспрямований процес, спирається на системне впровадження технологій проектування. Це сприяє зміні стратегії діяльності освітньої установи, формуванню у студентів установки на досягнення успіху, зовнішній позитивній оцінці процесу й результату діяльності, педагогічній підтримці, освоєнню різноманітних соціальних ролей у середовищі навчального закладу. Самореалізація в освітньому процесі багато в чому визначається вмінням кожної людини здійснювати суб'єкт-суб'єкту й суб'єкт-об'єкту взаємодію в освітньому середовищі. Іншими словами, освітній процес створює можливість студентам успішно самореалізовуватися, співпрацювати на основі змагання, іншими словами тезаурусно-взаємодіяти. Досліджуючи інноваційні проектні технології, було виявлено, що вони забезпечують розвиток особистісних якостей студентів. За спостереженнями, їх соціальні досягнення різноманітні: від успішного освоєння інформаційного простору до системного розвитку особистості в середовищі навчального закладу. У результаті проектної діяльності здобувається досвід власних досягнень, визначаються та реалізуються життєві стратегії.

Об'єктами соціального проектування виступають системи, процеси організацій соціальних зв'язків, а групи студентів виступають суб'єктами проектної діяльності, вживаючись у роль управлінців соціальною сферою. Найголовнішим позитивним чинником застосування тезаурусної методології соціального проектування на практиці є розкриття особистісного потенціалу творців проекту, в процесі тривалої роботи по розробці соціальної пропозиції студенти проявляють соціальну активність, лідерські риси, на практиці застосовують свої знання з менеджменту та під час презентації проектних пропозицій відточують свої ораторські здібності, здобувають досвід просування та відстоювання своїх ідей, що безперечно стане в нагоді в майбутній професійній діяльності.

У результаті проведених НТУУ «КПІ» заходів оснований на застосуванні інноваційних технологій проектування, було встановлено, що технології самореалізації в освітньому

процесі орієнтують на розвиток розуміння людиною значень і значимості своїх вчинків, діяльності, на стимулювання особистісного росту, на інтенсивне формування професійної компетенції та прийняття педагогічної підтримки, у процесі становлення суб'єктності як інтегрованої особистісної якості. У сучасних умовах розвитку освіти стають актуальними розробка й застосування доцільних педагогічних технологій, які дозволяють активізувати самостійну пізнавальну діяльність студентів й забезпечують підготовку їх не тільки до діяльності виконавця, але й до самостійної постановки й рішення проблем, а також до самоосвіти. Розробка, впровадження й дослідження інноваційних технологій соціального проектування дає можливість цілеспрямовано вдосконалювати цей процес, формувати освітній простір, розвивати потенційні й актуальні особистісні можливості студентів, сприяти генералізації тезаурусів та формуванню гармонійної особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 5-17.
2. Дьяконов С., Тузилов А. и др.. Корпоративный университет на основе проектно-деятельностного образования как инструмент инновационного развития // Высшее образование в России. – 2006. – № 11. – С.3-15.
3. Луков В.А. Социальное проектирование: Учеб. Пособие. – М.: Изд-во Моск. Гуманит.-социальн. академи: Флинта, 2003. – 204 с.
4. Луков В.А. Тезаурус и возраст // Тезаурусный анализ мировой культуры : Сб. науч. трудов. Вып. 13 / Под общ. ред. В.А.Лукова. — М. : Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2007. – С.3-21.
5. Румянцева О.М. Самореализация личности в контексте гуманизации самообразования // Юбилейный сборник научных трудов молодых ученых и студентов РГАФК. – М.: Цель, 1998. – С.165-168.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2009 р.